

СТРАХ АДОЛЕСЦЕНАТА ОД СТОМАТОЛОШКИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА

Поповић-Бабић Д.¹, Иветић В.², Апостоловић М.³, Наумовић Н.², Бискупљанин Б.¹

¹Дом здравља "Нови Сад", Стоматолошка служба, Нови Сад

²Завод за физиологију, Медицински факултет, Нови Сад

³Институт за дечју и превентивну стоматологију, Ниш

FEAR OF ADOLESCENTS FROM STOMATOLOGICAL INTERVENTIONS

Поповић-Бабић Д.¹, Иветић В.², Апостоловић М.³, Наумовић Н.², Бискупљанин Б.¹

¹House of Health "Novi Sad", Stomatological Service, Novi Sad

²Department of Physiology, Medical Faculty, Novi Sad

³Institute for childrens and preventive stomatology, Nis

SUMMARY

By this investigation an attempt has been done to explain the existence of fear in adolescents from stomatological treatment, by appraisal of fear through its two components (congenitive and physiological). Congenitive component of fear, was followed by written questionnaire before the first stomatologic intervention (by the standard scale of general anxiety). In the investigation participated 100 adolescents. On the basis of analysis of the question mark the adolescents have been placed into three groups: normal, pathological and increasingly anxious. During third visit (three stomatologic interventions) each patient was recived the placebo (vitamin C one half of the tablet, orally, 30 minutes before start of work of stomatology interventions which were identical, i.e. the sanitation of deep carries). Physiological component (sweating and voice) have been appraised by the method of clinical observation. All parameters were measured before all three stomatologic interventions. In this investigation, in parameters measured by clinical observation happened a diminution of strong small of sweating, trembling voice stammering in occasion of application of placebo therapy.

Key words: Fear, Adolescents, Placebo.

САЖЕТАК

Испитивањем се покушало објаснити постојање страха код адолесцената од стоматолошког лечења, оцењивањем страха преко његове две компоненте (конгнитивне и физиолошке). Конгнитивна компонента, праћена је упитником пре прве стоматолошке интервенције (стандардном скалом опште анксиозности). У испитивању је учествовало 100 адолесцената. На основу анализе упитника испитаници су се разврстали у групе: нормално, патолошки и повишено анксиозни. Приликом треће стоматолошке интервенције, пацијенти су добијали плацебо (витамин Ц, пола таблете, орално, 30 минута пре почетка рада стоматолошке интервенције које су биле идентичне, тј. вршена је санација дубоког каријеса). Физиолошка компонента (знојење и глас) процењивали су се методом клиничке опсервације. Сви параметри мерени су пре све три стоматолошке интервенције. У овом испитивању, код параметара који су се мерили клиничком опсервацијом, дошло је до смањења јаког мириса знојења, дрхтавог глас и замуцкивања приликом употребе плацебо терапије.

Кључне речи: Страх, Адолесценти, Плацебо.

УВОД

Страх је емоционална реакција на свесно препознате реалне опасности које угрожавају биолошки, психолошки или социјални интегритет човека. Извор реалне опасности, са страхом као пратећом емоцијом најчешће потиче из сопственог искуства. Субјективни доживљај страха се креће у обиму од лаке уплашености до осећања ужаса и панике. У условима страха мења се у организму човека првенствено активност аутономног нервног система и жлезда са унутрашњим лучењем што се испољава, соматски, на телу као екрану страха и изменама вредности физиолошких варијабли. У страху одмах долази до повећања нивоа катехоламина у серуму, а касније расте и

ниво серумског кортизола. Проширене зенице, измена боје коже, повећан проток крви у мишићима, убрзан рад срца са повећаним волуменом крви при свакој срчаној контракцији, знојење и тремор, припремају особу која доживљава страх за реакцију типа «борбе или бекства» (1).

Страх може бити изазван деловањем најразличитијих стимуланса као што су нпр. мрак, змија, медицински или стоматолошки третман..... (2).

Страх постоји током целог живота човека. Коган и сар. износе да се пре шестог месеца тешко може приметити да дете доживљава страх. Код многе деце се око шестог месеца примећује страх од висине,

а између деветог и десетог месеца јавља се страх од присуства стране особе. Између осмог и двадесетчетвртог месеца деца су склона плачу када се привремено одвоје од мајке. Најизраженије је то између деветог и тринаестог месеца (3).

Plomine i Rowe су нашли да су идентични близанци сличнији у испољавањима страха него дизиготни и да девојчице раније и јаче доживљавају страх (4).

Бројни страхови не само деце већ и одраслих развијају се и настају путем преноса одређених информација. Мајчин страх и информације добијене од ње најчешћи су модел који деца прихватају и имитирају (1).

За развој личности важни су и поступци родитеља према деци, када су она у фази адолесценције. Недовољно разумевање за дете у том добу може изазвати разне облике агресивности или га довести до повлачења у себе. Родитељи делују на децу и својим примером, позитивним или негативним, и најчешће за њих представљају идентификацијске фигуре, јер се преко њих остварује и деловање друштвеног морала, друштвених институција и ставова на формирање личности детета (5).

Адолесценција означава период између детињства и зрелости, период транзиције, у коме се младе особе налазе на прагу значајних промена, које ће их полако увести у свет одраслих. То су две животне фазе, спојене у једну. То јесте, у сваком тинејџеру постоје две различите особе: потиснуто дете и израђајућа одрасла особа. Потиснуто дете живи код куће, испред Вас, а израђајућа одрасла особа, живи испред родитеља својих пријатеља.

ЦИЉ РАДА

Овим испитивањем се анализирано присуство страха код адолесцената од стоматолошког лечења, оцењивањем страха преко његове две компоненте (когнитивна и физиолошка) и пратио се могући утицај примене плацеба на развој страха.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ РАДА

Испитивањем је обухваћено 100 адолесцената, 49 женског и 51 мушког пола.

Когнитивна компонента страха, анализирана је употребом упитника који је испуњаван пре прве стоматолошке интервенције (стандардна скала опште анксиозности (6)).

Адолесценти су самостално испуњавали упитник.

На основу анализе упитника, адолесценти су се разврстали у 3 групе: нормално, патолошки и повишено анксиозни.

Физиолошка компонента страха (знојење и глас) процењивани су методом клиничке опсервације. Опсервацију је вршио водитељ испитивања стоматолог (увек иста особа), који је по сопственој процени заокруживао једну од понуђених варијанти. Сви испитаници праћени су током 3 стоматолошке интер-

венције (које су биле идентичне, тј. вршена је санација дубоког каријеса).

Стандардна скала опште анксиозности (6).

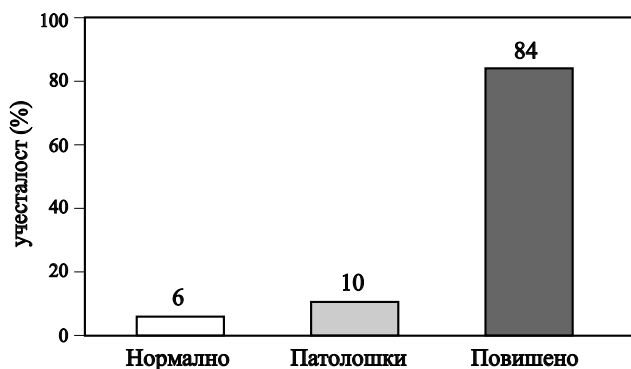
- Осећам се спокојно	ним.	ма.	мн.
- Осећам се безбедно	ним.	ма.	мн.
- Напрегнут/а сам	ним.	ма.	мн.
- Осећам се напето	ним.	ма.	мн.
- Осећам се опуштено	ним.	ма.	мн.
- Осећам се узнемирено	ним.	ма.	мн.
- Брину ме мисли о могућим несрећама	ним.	ма.	мн.
- Осећам се задовољно	ним.	ма.	мн.
- Осећам се уплашено	ним.	ма.	мн.
- Осећам се комотно	ним.	ма.	мн.
- Осећам се самоуверено	ним.	ма.	мн.
- Осећам се нервозно	ним.	ма.	мн.
- Нервозан/а сам	ним.	ма.	мн.
- Осећам се неодлучно	ним.	ма.	мн.
- Опуштен/а сам	ним.	ма.	мн.
- Осећам се испуњеним/ом	ним.	ма.	мн.
- Забринут/а сам	ним.	ма.	мн.
- Осећам се збуњено	ним.	ма.	мн.
- Осећам се сталожено	ним.	ма.	мн.
- Осећам се пријатно	ним.	ма.	мн.
- Осећам се пријатно	ник.	пон.	ув.
- Осећам се нервозно и немирно	ник.	пон.	ув.
- Осећам се задовољан/а собом	ник.	пон.	ув.
- Волео/ла бих бити толико срећан на као што ми се чини да су други срећни	ник.	пон.	ув.
- Осећам се као промашен човек	ник.	пон.	ув.
- Осећам се одмерено	ник.	пон.	ув.
- Ја сам спокојан/а, смирен/а, прибран/а	ник.	пон.	ув.
- Осећам да се тешкоће толико гомилају више нисам у стању да их пребродим	ник.	пон.	ув.
- Превише бринем о стварима које у ствари нису важне	ник.	пон.	ув.
- Срећан/на сам	ник.	пон.	ув.
- Јављају ми се узнемиравајуће мисли	ник.	пон.	ув.
- Недостаје ми самопоуздање	ник.	пон.	ув.
- Осећам се безбедно	ник.	пон.	ув.
- Лако доносим одлуке	ник.	пон.	ув.
- Осећам се као да не припадам овде	ник.	пон.	ув.
- Задовољан/на сам	ник.	пон.	ув.
- Нека неважна мисао ми се мота по глави и мучи ме	ник.	пон.	ув.
- Разочарања ме погађају толико јако да их не могу избацити из мисли	ник.	пон.	ув.
- Ја сам стабилна личност	ник.	пон.	ув.
- Када размишљам о мојим бригама и интересима, Западам у стање напетости	ник.	пон.	ув.

ним. - нимало; ник. - никад; ма. - мало; пон. - понекад; мн. - много; ув. - увек

Пре треће интервенције пацијенти су добијали плацебо (витамин Ц, пола таблете, орално, 30 минута пре почетка рада стоматолошке интервенције. Знојење и глас испитаника анализирани су пре све три стоматолошке интервенције.

РЕЗУЛТАТИ

Анализом одговора из упитника установљено је да је било највише адолесцената са повишеном анксиозношћу од стоматолошких интервенција, док је нормално анксиозних било мало (графикон 1).

Графикон 1. - Анксиозност адолесцената од стоматолошке интервенције.

Посматрањем испитаника установљено је да су се они знојили пре интервенција и да се учесталост знојења смањивала при употреби плацеба (табела 1).

Табела 1. - Знојење пре све три интервенције.

Начин испољавања анксиозности	Интервенција			Укупно
	I без плацеба	II без плацеба	III са плацебом	
Нема знојења	42%	43%	84%	169
Орошено чело	39%	47%	16%	102
Јак мирис	19%	10%	0%	29
Укупно	100%	100%	100%	-

Број пацијената који су се знојили сигнификантно је био мањи при интервенцији са плацебом у односу на број пацијената који су се знојили у интервенцијама без плацеба.

Анализом карактеристика гласа адолесцената пре стоматолошких интервенција јасно је установљено да се карактеристике мењају (табела 2)

Табела 2. - Глас пре све три стоматолошке интервенције.

Начин испољавања анксиозности	Интервенција			Укупно
	I без плацеба	II без плацеба	III са плацебом	
Непромењен глас	51%	61%	91%	203
Дрхтав глас	37%	32%	9%	78
Замуцкивање	12%	7%	0%	19
Укупно	100%	100%	100%	-

Из табеле 2 може се јасно уочити да се проценат испитаника који су у интервенцијама без плацеба имали дрхтав глас, у интервенцији са плацебом смањивао, а број испитаника са непромењеним гласом се повећао, док испитаника са замуцкивањем у интервенцији са плацебом није било.

ДИСКУСИЈА

Анализа података добијених из упитника јасно је показала да код већине испитаника постоји анксиозност од стоматолошке интервенције, која се са психофизиолошког аспекта може разматрати као стање очекујуће опасности.

У разматрању денталне анксиозности у литератури се углавном наводи да је велики проценат индивидуа са страхом имао негативно искуство у детињству, што и јесте допринело развоју садашњег страха. Те аутори закључују да код ових особа постоји осећај беспомоћности и недостатак контроле у релацији и са денталним страхом (7).

У дечијој стоматологији се користе различита средства у премедикацији са циљем одстрањивања анксиозности и страха. Најчешће се користи плацебо. У овом испитивању се као плацебо средство, како је наведено, користио витамин Ц. Резултати добијени јасно указују да је витамин Ц имао благотворно деловање смањујући страх. Што се испољавало како смањивањем знојења тако и анализом карактеристика гласа испитаника при стоматолошким интервенцијама.

Разлика између показатеља страха приликом прве и друге интервенције вероватно је манифестација упознавања испитаника са условима рада у амбуланти и стоматологом, а и ти утицаји се морају узети у обзир при извођењу интервенције са плацебом.

Слични резултати добијени су у истраживању Апостоловић, али се њима добија потпунија слика о постојању страха од стоматолошког лечења код деце млађег школског узраста (уз примену плацебо терапије 1 mg NaF) (8). Значајну улогу у том истраживању је имао и слadak укус таблете, јер је код деце оживео памћење на раније доживљаје у животу у којима је слadak укус увек био "укус пријатности" (9).

Клиничка искуства показују да је најбоље оно плацебо средство које по свом изгледу, мирису и укусу одговара познатом и најављеном фармаколошки активном средству.

Пошто постоји много денталних и не-денталних информација о вези између страха и бола, још увек није сасвим јасна разлика између психолошких и физиолошких фактора који могу утицати на пацијента и понашање током денталног прегледа. Фактор као што је страх је способан да утиче на одговор пацијента на стимуланс бола или на неки други стимул након администрације и локалне анестезије. Страх понекад може имати такав интензитет да чак и анестезију учини сасвим неадекватну. Некада млада особа не може постићи развојне циљеве, те се развијају специфични психопатолошки поремећаји, карактеристични за период младалаштва када и страх од стоматолошког лечења може бити таквог интензитета да захтева озбиљан третман (10).

ЗАКЉУЧАК

1. Анксиозност од стоматолошке интервенције код адолесцената је најчешће је као повишена.

2. Плацебо терапија ординирана пре стоматолошке интервенције смањује анксиозност адолесцената од интервенције.

ЛИТЕРАТУРА

1. Каличанин П. Анксиозни поремећаји (стања патолошког страха). Веларга, Београд, 1996.
2. Pavuluri, Henry, Allen. A proposed mechanism of emotion. *Archives of Neurology and Psychiatry* 2002; 38: 725-743.
3. Kogan, Gordon S., Phero J. Panic induced elevation of plasma MHPG levels in phobic anxious patients, *Arch. Gen. Psychiat* 1978; 40: 425-430.
4. Plomin R., Rowe D. C. Genetic and environmental etiology of social behavior in infancy. *Developmental Psychology*, 1979; 15: 62-72.
5. Апостоловић М., Иветић В. Страх од бола у педонтологији. Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, Београд.
6. Carol E. Watkins, Glenn Brynes, Ritta Preller. *Anxiety Disorders in Children and Adults. Psychiatric Services For Children, Adolescents, Adults and Families: Baltimore, Maryland; 2004.*
7. Gadbury Amyot C., Overman P., Carter Hanson C., Mayberry W. An Investigation of Dental Hygiene Treatment Fear. *J Dent Hyg* 1996; 70: 115-121.
8. Апостоловић М. Упоредни ефекти плацеба и медикаментозне терапије на понашање деце школског узраста приликом екстракције зуба (Докт. дис.) Мед. фак: Нипп, 1992.
9. Milgrom P., Fiset L., Melnick S., Weinstein P. The prevalence and practice management consequences of dental fear in a major U. S. City. *J Am Dent Assoc* 1988; 116: 641-647.
10. Дабо Ј., Барбир А. Проблеми адолесцената захтијевају позорност. Народни здравствени лист, 2000, Загреб.